

Serđo Bonaca

RECEPCIJA VUKA S. KARADŽIĆA U ITALIJI

Tema „Vuk Karadžić u Italiji” bila je već predmet istraživanja. Godine 1964. talijanska je slavistkinja Jolanda Marchiori objavila kraću raspravu pod naslovom *Vuk Stefanović Karadžić in Italia*.¹ Taj prilog, na žalost nepotpun i nedovoljno kritičan, ne donosi stvarnu sliku o Vuku u Italiji. To je, dakle, razlog da se te teme ponovo prihvaćamo.

Proučavanje recepcije Vuka Karadžića u Italiji neprestano mora imati na pameti njezin geografsko-politički položaj u prvoj polovici XIX stoljeća. Prodor je Vukove ličnosti i njegova djela u talijanski kulturni prostor, naime, zavisio od političkih, a dakako i kulturnih, kontakata što ih je Italija gajila s Bečom. Odatle je u talijanske predjele stizala njemačka kultura, a kao propratna pojava i sve ono što je u ono vrijeme u njemačkom kulturnom prostoru bilo aktualno. Među takve aktualnosti spadalo je i djelo Vuka Karadžića.

To je ujedno i razlog da se od talijanskih regija s Vukom upoznao najprije Trst koji je oduvijek imao tijesne kontakte s njemačkom kulturom. Tu je službeni list „Osservatore Triestino” već 1820. objavio poduži zapis pod naslovom *Cenni sopra la lingua e letteratura illirica*² u kome se, između ostalog, raspravlja i o Vuku. Zapis ističe, prije svega, Vukovo znanstveno djelovanje. Predočeno je njegovo bavljenje gramatikom i rječnikom. Rečeno je, dakako, da je Vuk objavio i srpske narodne (junačke) pjesme, da su te pjesme sjajne i da bi, vjerojatno, doživjele uspjeh u Italiji kad bi se našao dobar prevodilac.

Isti je časopis kasnije objavio (godine 1847) još jedan prilog u kome je bilo govora o Vuku; riječ je o *Cenni sulla letteratura bulgara*.³ U prilogu se utvrđuje kako se Vuk bavio i bugarskim jezikom o kome je objavio i poseban

¹ Jolanda Marchiori, *Vuk Stefanović Karadžić in Italia*, Anali Filološkog fakulteta 4, 1964, 263–271.

² *Ceni sopra la lingua e letteratura illirica*, Osservatore Triestino, Nr. 55, Sabato 6 Maggio 1820, 220; Nr. 56, Martedì 9 Maggio 1820, 223–224.

³ *Cenni sulla letteratura bulgara*, Osservatore Triestino, Nr. 11, Domenica 24 Gennaio 1847, 41–42.

rad s napomenama o jezičnom sustavu, spiskom riječi i nekolicinom narodnih pjesama.

Zanimljivo je da je Vuk tršćanskoj kulturnoj javnosti od početka predstavljen kao gramatičar i leksikograf, a ne kao skupljač i izdavač srpskih narodnih pjesama što je u ono vrijeme karakteriziralo Vukovu recepciju u Evropi. Oba spomenuta priloga u „Osservatore Triestino” bila su, prema velikoj vjerovatnosti, inspirirana u krugovima koji su bili bliski Jerneju Kopitaru (u oba se njegovo ime i spominje). U prilogu *Cenni sopra la lingua e letteratura illirica*, uz informaciju o Vukovu rječniku, anonimni autor karakteristično dodaje da je Kopitarova zasluga što u Vukovoj knjizi postoje i latinski ekvivalenti.⁴ U prilogu *Cenni sulla letteratura bulgara* istaknuto je da su Kopitar i Vuk prvi koji su opovrgavali krivo mišljenje Dobrovskoga o bugarskom jeziku i time postavili temelje za njegovo znanstveno proučavanje.⁵

Prve informacije o Vuku, koje su se pojavile već 1820. godine u Trstu, ostale su ograničene na taj dio talijanskog akulturnog prostora. Odatle one nisu prelazile u druge dijelove Italije zbog čega je prošlo još više od dva desetljeća dok se u centralnoj talijanskoj publicistici ponovo pojavilo Vukovo ime. Ta je činjenica još zanimljivija ako znamo da je Kopitar u svojoj korespondenciji već mnogo ranije propagirao Vuka i njegov rad.

Godine je 1820., dakle iste godine u kojoj je bio Vuk spomenut u tršćanskom „Osservatore Triestino”, Kopitar pismeno obavještavao Francesca Marija Appendinija o Vukovu rječniku.⁶ Taj je pijarist iz Pijemonta u to vrijeme radio kao profesor govornišva u konviktskoj gimnaziji u Dubrovniku. Nekoliko mjeseci kasnije Kopitar mu šalje i Vukov *Rječnik* i *Pjesmaricu*.⁷ Kopitarove su

⁴ „Il merito però d'aver associate la spiegazione Latina al detto dizionario è dovuto al dottissimo signor Kopitar, attuale conservatore della imp. Biblioteca in Vienna, verosimilissimo nelle lettere slave del parci che in ogni maniera di bella erudizione.” (224).

⁵ „Molti ritenevano che la lingua bulgara fosse un idioma particolare, affatto diverso dagli altri dialetti slavi, mentre invece Dobrowsky, non molto profondo nel dialetto serbico, la dichiarò affine interamente a questo, senza darle seggio fra i dialetti slavi. Karadzic e Kopitar furono i primi a combattere con cognizione di causa questo errore; l'uno in una critica dell'opera di Dobrowsky, l'altro in una sua opera scritta appositamente, in cui raccolse alcuni vocaboli della lingua bulgarica, e alcuni canti nazionali, come pure alcune osservazioni grammaticali sue proprie su di essa lingua, valendosi a tal fine dell'aiuto di due native di quell paese. D'allora in poi divenne opinione generale che i Bulgari possedevano un'idioma lor proprio, e I dotti rivolsero unanimità I loro studi a fissarne esattamente le scientifiche proprietà.” (41).

⁶ Up. Sergio Bonazza, *Bartholomäus Kopitar, Italien und der Vatikan* (= Geschichte, Kultur Geisteswelt der Slowenen, XV), München, 1980, 154–155.

⁷ „Domina Alborghetti [...] adferet tibi a me Vukii *lexicon* et *песнарица*” (Kopitar – Appendini, 19. 1. 1821, *isto*, 141).

namjere bile dvojake. Htio je, najprije, Appendinija upoznati s Vukovim radom (Appendini je, naime, naučio hrvatskosrpski i bio jako literarno aktivan), a onda, pridobiti ga za akciju prikupljanja narodnih pjesama među Hrvatima.⁸ Kopitar je stanovit uspjeh doživio samo u svojoj prvoj namjeri. Godine 1834. Vuk i Appendini su se i osobno upoznali (Vuk je u to vrijeme posjetio Dubrovnik).⁹ Appendini je, tako, bio prvi i jedini koji je, uz Tomasa Gara,¹⁰ kao predstavnik talijanske kulture osobno znao Vuka.

Kopitar nije uspio angažirati F. M. Appendinija za suradnju s Vukom, to je opravdano očekivao od čovjeka koji se oduševljeno posvetio slavistici, ali njegovo propagiranje Vuka ipak nije ostalo bez uspjeha. Reflektiralo se pozitivno u krugu užih suradnika F. M. Appendinija i kod njegova brata, patra Urbana Appendinija, direktora liceja u Zadru, a prije svega, kod Niccolòa Giachicha, odvjetnika iz Zadra, koji je tada bio u centru pažnje zbog svoga prijevođa Gundulićeva *Osmana* na talijanski. Giachich se laćao i prevođenja pjesama iz Vukovih zbirki što je Kopitar oduševljeno pozdravio.¹¹ Kako bi Giachicha

⁸ [...] песнарицам ut *tu & amici addatis vestrorum hominum populares cantilenas, quae vix cedent a Vukio collectis.*” (*Isto*). „Vuk nun *tertium* tomum popularium cantilenarum parat ad typum. Collecta metaria & quarto jam sufficit! Sed pleraque, imo *omnia* haec ex ore illyricorum *graeci* ritus proveniunt. Quin nemo vestrum & *catholicorum* thesaurus hujus generis *aperit* & et publici facit juris?” (Kopitar – Appendini, 12. 10. 1821. *isto*, 143). „Nullus ne apud vos est *Catholicus* Vuk Stephanovitch, qui *pjesnas* populares, id est vere *homericas*, in *vestris partibus* colligat?” (Kopitar – Appendini, 29. 3. 1822, *isto*, 144).

⁹ „Sui primi del corrente giunse in Ragusa il Sigr. Vuk Stefanovich. Ci visitammo a vicenda, e mi fu assai grati di aver conosciuto di persona l'autore della nuova Grammatica, e Dizionario Serviano. Anche la sua conversazione mostra, che è profondamente vedato nella cognizione della lingua illirica; dico lingua illirica, perchè parlando piattamente il suo serviano per tutta la Croazia, e la Dalmazia marittima, e montana deppertutto è perfettamente da tutti inteso, ed intende tutti. Egli non cerca la lingua degli antichi codici, o libri; ma quell'ache in oggi è volgarmente parlata. Vuol fare una ristampa del suo lessico; ha già più di migliaia di voci da aggiungervi, che son disusate. Così farà da cangiamento anche alla sua grammatica, notando in che i Dalmati propriamente detti convengono o no col dialetto Serivano. Lo Stefanovich è venuto per mare direttamente da Trieste a Ragusa, dove ha soggiornato alcuni giorni presso il Sigr. Gaghich facendo le sue osservazioni sul dialetto Raguseo, che trova assai buono. L'alto jeri parti per Cattaro e Montenegro, da dove ritornerà a Ragusa. Dopo pensa da Ragusa ritornare sino a Trieste sempre per terra, ciò che gli darà tutto il campo di far le sue osservazioni frat ante popolazioni di differenti dialetti.” (Appendini – Kopitar, 15. 9. 1834, *isto*, 152–153).

¹⁰ Up. nap. 29.

¹¹ „Je vous remercie on outr, Monsieur, ainsi que l'abbé Urbain Appendini, au souvenir duquel je vous prie de bien vouloir me rappeler, des belles traductions de

bodrio da prevodi dalje, on je izvještavao o velikim uspjesima na koje su srpske narodne pjesme nailazile u čitavoj Evropi, a spomenuo je i da je ruski car dodijelio Vuku kao editor tih pjesama posebnu penziju.¹² Kopitarove pobude nisu ostale bez odjeka; dvije godine nakon toga (1829) Giaxich je u Mlecima anonimno tiskao osam narodnih pjesama u talijanskom prijevodu pod naslovom *Corni slavi tradotti in versi italiani*. Ta je knjiga značajna već i stoga jer je prva zbirka narodne poezije srpskohrvatskoga jezičkog izraza na talijanskom. Ona, i pored toga, nije relevantna za Vukovu recepciju u Italiji; Vuk, naime, u uvodu nije ni spomenut, iako su prevedeni tekstovi iz njegovih zbirki.

U sklopu Kopitarovih nastojanja da Vuku podigne ugled i u Italiji treba spomenuti i informacije o njemu koje je davao u korespondenciji s isusovcem Giampietrom Secchijem, profesorom na Gregoriani u Rimu, koji je bio u to vrijeme vrlo značajna i vrlo utjecajna kulturna ličnost u Vatikanu.¹³

Beč je bio, doduše, prvi i vrlo značajan izvor iz kojega je zračila Vukova ličnost u talijanski kulturni prostor, ali nije bio jedini. Drugi je takav izvor bila Francuska. Ta je zemlja u kulturi i literaturi bila tradicionalni posrednik između Italije i slavenskoga svijeta zbog čega je prirodno da se za Vuka saznavalo i iz tog izvora. Iz njega je za Vuka saznao talijanski pjesnik Giacomo Leopardi. Dogodilo se to ljeti 1828. i to slučajno. Okolnosti su bile vrlo povoljne jer je Leopardi tada živio u Firenzi i koristio se Viessesuxovom bibliotekom koja je imala obilje francuskih publikacija. Leopardi koji se, osim književnošću, bavio i klasičnom filologijom, bio je zaokupljen Homerom i koncepcijom Nijemca Friedricha Wolfa prema kojoj Homer nije bio autor *Odiseje* i *Ilijade*; po njemu to su djela više autora, a pojedini dijelovi širili su se usmeno među narodom. Leopardija je zanimalo sve što se u to vrijeme objavljivalo o Homeru. U takvoj je orijentaciji primijetio članak u časopisu „Bulletin universel des sciences et de l'industrie” (studeni 1824) gdje se nalazi izvještaj o „epskoj poeziji koja se usmeno širila u narodu” i o kojoj je govorio Friedrich Thiersch 14. kolovoza 1824. na sjednici Bavorske akademije. U članku se spominje i to da je Thiersch svoj izvještaj izradio na osnovi jednoga priloga Johanna Severina Vatera o „dugim srpskim junačkim pjesmama koje su upravo bile objavljene i o us-

quelquel-uns de chansons du Recueil de Vuk. Je n'ai pur resister à la tentation de les communiquer à Mr. *Bowring* de Londres, poet anglaise, auteur d'anthologies Russe, Polonoise, Espagnole, Hollandaise, *Serbiennne* & Finnoise. L'anthologie Serbiennne, il l'a dédiée au bon Vuk Steffanovich lui-même” (Kopitar – Giaxich, 10. 9. 1827, *isto*, 210).

¹² „En générale, la poésie Populaire des Serbiens ou Illyriens fait fureur en *Allemagne*, en *France* & en *Angleterre*! L'empereur *Nicolas* lui-même a fait une pension de 100 Ducats par an à l'editeur Vuk” (*Isto*).

¹³ Bonazza, *nav. Delo*, 297.

poredbama tih pjesama s Homerom i Ossianom”.¹⁴ Leopardi je na taj način saznao za srpsku narodnu poeziju i počeo to pitanje pratiti. Zbog toga je u jednom od nešto kasnijih brojeva istoga časopisa naišao na prilog koji je govorio o novogrčkim narodnim pjesmama, ali se u tom kontekstu spominjala i srpska narodna poezija i njezin skupljač Vuk Karadžić. Taj je prilog bio sažetak Kopitarove rasprave *Zu Fauriel's Chants populaires de la Grèce moderne*, objavljene u „Jahrbücher der Literatur” (26/1824, str. 51–2), koju je spomenuti francuski časopis objavio u prvom broju za godinu 1825. U sažetku je konstatirana sličnost između novogrčkih i srpskih narodnih pjesama (srpskih u Vukovoj zbirci). Rečeno je, nadalje, da treba skupiti narodne pjesme ostalih naroda jugoistočne Evrope; prema Vukovu mišljenju, na primjer, bugarske narodne pjesme ne zaostaju za srpskima.¹⁵ Na takav je način Leopardi saznao i za Vuka koji ga je, tako se čini, prilično zainteresirao. To je posvjedočeno činjenicom da je i dalje tragao za podacima o njemu: takve je podatke dosljedno bilježio ili zapisivao u svojoj „Zibaldone”. Još istoga je dana u „Zibaldone” zabilježio jedan prilog o Vuku; riječ je o izvještaju o njemačkom prijevodu njegove gramatike. Iz tog je izvještaja saznao da se za prijevod pobrinuo i uvod u njega napisao Jakob Grimm, a da je J. S. Vater dodao tekst o srpskim junačkim pjesmama. U tekstu se navodi da je Vuk sastavio srpski rječnik i preveo novi zavjet. U članku su i neki osobni podaci o Vuku.¹⁶ Već u slijedećem broju „Bulletina” Leopardi

¹⁴ „Le conseiller aulique Thiersch a lu ensuite – à la Séance publique de la classe de philologie et d'Académie des sciences de Munich, le 14 août 1824 – un mémoire sur les poésies épiques transmises de bouche en bouche per la people. Ce qui a donné lieu à ce mémoire, c'est un écrit du professeur Vater à Halle, sur les longues poésies héroïques serviennes récemment publiées, et compares à celles d'Homère et d'Ossian. *Bulletin de Férussac* etc., Novembre 1824, it. II, art. 302, p. 321.” (Giasomo Leopardi, *Zibaldone*. Tomo secondo, u *Tutte le opere di Giacomo Leopardi*, priredio Francesco Flora, Milano, 1938, 1150).

¹⁵ „Chants poulaires des peuples grecs. A l'occasion de l'annonce des *chants populaires de la Grèce mederne*, par M. Fauriel, les *Annales littéraires* de Vienne, t. XXVI, font observer que ce recueil peut faire suite à un recueil semblable de chants serviens, publié récemment pad Wuk Stephanowitsch; mais qu'il reste encore à recueillir les chants populaires de trois peuples, pour que l'on possède toute la poésie populaire de la nation grecque. Ces trois peuples sont: les Albanaies, les Valaques et les Bulgares. [...] Quant aux Bulars, Wuk assure positivement qu'il ne cèdent aux serviens ni en poésies lyriques, ni en chants épiques.” (*Isto*, 1165).

¹⁶ „*Kleine serbische Grammatik*. Petite grammaire servienne par Wuk Stephanowitsch, trad. En allem. Avec une preface de J. Grimm, et des observations sur les chants héroïques des Serviens; par J. S. Vater (allora prof. a Halle, morto a Halle 1826, linguista Tedesco, Famoso per aver continuato il *Mithridates* di Adelung, oltre and alter opera); Berlin 1824. La langue servienne, trop prodigue de consonnes, est parlée par

je, kako sam izvještava u „Zibaldonu” naišao na nov prilog o Vuku. Riječ je o prilogu pod naslovom *Chansons nationales serviennes, recueillies et publiées par Wuk Stefanowitsch Karadshitch* (3 vol. Leipzig 1824). Članak tematizira bogatstvo, količinu i karakteristike srpskih narodnih pjesama, a Vuka proglašava najzaslužnijim za njihovo skupljanje i objavljivanje.¹⁷ Leopardi takve podatke nije bilježio sistematski; njegovo je bilježenje posljedica slučajnosti (onako kako ih je nalazio u svojim publicističkim izvorima). To je razlog što je bilježio i ono što mu je trebalo biti poznato već iz prethodnih izvora,¹⁸ što, dakako, po svoje svjedoči o njegovoj želji da o problemu skupi što više informacija.

environ quatre millions d'individus, en Serbie, en Croatie, en Esclavonie et en Monténégro. Elle a une quantité de poésies intéressantes don't il sera question dans un autre article. Cette langue mérite donc l'attention des savans. Wuk, auteur de la petite grammaire qui vient de paraître, a, de plus, fait imprimer à Vienne, on 1818-18, un dictionnaire servient, 37 f. in 4°. L'auteur, né dans le pays, était d'abord inspecteur des douanes serviennes, et, sous la domination de Czerni Georges, il occupait le poste de secretaire du sénat de son pays. Aucun Servien n'a peut-être étudié davantage son idiome national. On doit imprimer à Pétersbourg une trad, qu'il a fait en servient du N. Testament. Ib. juin 1825, t. III, art. 548, p. 439-40” (*Isto*, 1165-1166).

¹⁷ „Narodne srpske pjesme skupio, i na svijet izdao et. *Chansons nationales serviennes, recueillies et publiées par Wuk Stefanowitsch Karadshitch; 3 vol., Leipzig, 1824.* Les serviens on tune foule de chansons nationales qui n'avaient jamais été recueillies, et don't un grand nombre n'avait peut-être jamais été mis par écrit, lorsque le savant servient Wuk eut l'heureuse idée d'en faire un recueil, qu'il a porté en Allemagne, et qui y a été publié. C'est une nouveauté intéressante, qui nous fait connaître la poésie d'un peuple don't la littérature, à la verité peu riche, existait à l'insu de l'Europa. La première partie du recueil continent un centaine de petites pieces de vers, que l'auteur appelle chansons féminines, parce que les femmes en composent et chantant beaucoup dans leur ménage. Ces pieces sont faites sans art, la plupart en vers blancs, et peut-être improvisées; ells-sont généralement médiocres sous le rapport de la poésie, Il y en a sur toutes sortes de sujets, sur l'amour, sur la moisson, sur les fêtes du pays; on u trouve même des chansons magiques pour obtenir de la pluie, que chantant les jeunes filles en parcourant les villages. Par-ci, par-là on trouve des pensées d'un naturel agréble ou des comparaisons originales ou singulières. Lex deux autres parties contiennent les chansons héroïques qui abondent chez ce peuple belliqueux. Ce sont des vers monotones, où les mêmes épithètes et les mêmes formules reviennent sans cesse. Quelquefois les aventures qu'elles chantant ont de l'intérêt. Le héros z sont peintes avec une sorte de predilection, surtout celle de 1389 qui ôta l'indépendance à la Servie. D-g. Ib., 1825, t. IV, art. 22, p. 17.” (*Isto*, 1166).

¹⁸ „Il a paru cette anné (1824) à Leipzig un livre qui doit attirer l'attention des amateurs de la littérature slavonne. C'est un recueil de chansons serviennes en 3 vol. publié par Vouk Stéphanovitch, littérateur servient trèsconnu et auteur d'une grammaire et d'un lexique servient. Voici le compte qu'en a rendu ie journal des savants de Goettin-

Leopardi je, istodobno, zabilježio u „Zibaldonu” jedan posve drukčiji i neobičan podatak o Vuku kojega je našao u ruskom časopisu „Fils de la patrie” (26/1824, str. 241) koji je izlazio u Parizu. Ruski autor informira čitaoce da je Vuk uveo nova slova i neprikladan pravopis koji je narodu stran zbog čega stupa u odbranu staroga ćirilskog alfabeta.¹⁹ Talijanski je pjesnik, tako, saznao i za reformatorsku ulogu Vuka i za činjenicu da ta reforma nije bila prihvaćena bez teškoća. „Zibaldone”, uz datum 10. rujna 1828, donosi još jednu bilješku koju je Leopardi, također, preuzeo iz spomenutoga „Bulletina”: Vukove su srpske narodne pjesme prevedene na njemački.²⁰ Autor, očito, misli na prijevod Talvjewe *Volkslieder der Serben* I-II (Halle 1825-1826). Posljednja bilješka o Vuku koja se pojavila u „Zibaldonu” nastala je 29. rujna 1828, a Leopardi ju je preuzeo iz časopisa „Journal des savants”. Riječ je o saopćenju da su srpske narodne pjesme, u prijevodu M. Bowringa, objavljene na engleskom. U saopćenju se ističe da su prevedene pjesme iz Vukovih zbirki i dodaje da je u pripremi i francuski prijevod tih pjesama.²¹

Iz bilješki što se nalaze u „Zibaldonu” vidimo da je Leopardi imao dosta dobru predodžbu o Vuku i njegovu djelu. On, ipak, svoje bilješke nikada nije iskoristio u literarnom ili esejističkom stvaralaštvu. To nije učinio ni u onom smislu koji je bio izvor njegova interesa za Vuka: usporedba srpske narodne epike s Homerom. Te su bilješke, doduše, ostale u tom pogledu neiskorištene, ali one, svejedno, imaju književnopovijesno značenje: svjedoče o Leopardijevu interesu za Vuka. Sama ta činjenica u kontekstu Vukove recepcije u Italiji znači literarno relevantan detalj.

gue (1823, n°s 177 et 178). „Ces chants servient n'ont point été empruntés aux vieilles chroniques; ils ont été recueillis de la bouche même du peuple. Comme ils ne furent jamais écrits, jamais non plus ils n'ont ni vielli ni ne sauraient vieillir”. Ib. t. V, janv. 1826, art. 24, p. 26. (31 Agosto 1828)” (*Isto*, 1185).

¹⁹ „Vouk Stéphanovitch et quelques autres littérateurs serviens medernes ont cru bien faire d'introduire de *nouvelles lettres* ainsi qu'une orthographe étrangère tout-à-fiat barbare chez les Slaves. Pourquoi ne pas s'en tenir à l'ancien alphabet cyrillien? (vedi il pensiero precedente e quelli a cui si riferisce). Ib., extrait du *Fils de la patrie* (giorn. russo), n° 26, p. 241, 1824. (31 Agosto 1828)” (*Isto*, 1186).

²⁰ „Di queste poesie serviane sono state fatte, dopo la pubblicazione di Wuk, delle traduzioni ed imitazioni in tedesco. Ib [Bulletin de Férussac], février 1827, art. 156, tom. VII”. (*Isto*, 1195).

²¹ „*Servian Popular Poetry. Poésies populaires des Serviens, traduites en vers anglais* par M. Bowring. Londres, 1827, in-12. Ces poésies, dont il doit paroître bientôt une traduction française, sont extraites d'un recueil publié à Vienne en 1824, par Stephonovich Vuk, auteur d'une grammaire servienne. *Journal des savants*, 1827, p. 445, Juillet. (29 Settembre 1828)” (*Isto*, 1216).

Prodor Vukove ličnosti i njegova djela u talijanski kulturni prostor ostao je, uglavnom, ograničen na nekolicinu intelektualaca i nije imao odgovarajuću resonancu i u publicistici. Navedeni je prilog iz „Osservatore Triestino” (1820) dakako značajan ako ga ocjenjujemo s povijesne perspective; riječ je o prvom spomenu Vuka u talijanskoj publicistici koji je, kako je bilo utvrđeno, ostao ograničen na Trst i bio bez odjeka u širem kulturnom prostoru Italije. Giachicheva knjiga Vukovo ime, kako znamo, uopće ne spominje. Leopardijev „Zibaldone” bio je objavljen tek 1898. godine. To znači da je Vuk, pored svega, talijanskoj kulturnoj javnosti ostao nepoznat iako je njegovo ime u svim drugim evropskim kulturnim centrima već značajno odjekivalo. Stvar se mijenja tek na početku četrdesetih godina XIX stoljeća. Prekretnicu znači Niccoló Tommaseo koji je između 1841. i 1842. u Mlecima objavio svoju poznatu knjigu *Canti popolari toscani, corsi, illirici, greci*. U uvodu nalazimo izveštaj o Vuku i njegovu radu;²² riječ je o informaciji u knjizi koja je namijenjena široj literarnoj javnosti. Tommaseo je bio istaknuta ličnost literarnoga života u Italiji. Bio je izvanredno aktivan i produktivan; Vuk u Italiji nije mogao naći za svoje literarno i znanstveno djelovanje boljega propagatora.

Tommaseo se s Vukom nije upoznao, kako bismo očekivali, preko Dalmacije nego je prve informacije o njemu primio u Francuskoj gdje je živio između 1834. i 1839. godine u takozvanom „prvom prognanstvu”. Čovjek koji je bio do dolaska u Pariz pristaša klasicizma u književnosti, u francuskoj je prijestolnici došao u kontakt s idejama romantizma koje je prigrlio; u tome je preduvjet koji je pobudio njegov angažiran odnos prema narodnoj poeziji. Za vrijeme boravka u Francuskoj on 1838. upoznaje na Korsici učenoga Nijemca Adolfa Palmeda, tada engleskoga konzula u Bastiji, koji mu je oduševljeno pričao o bogatstvu srpske narodne poezije i o velikom odjeku na kojega je ona naišla u njemačkom kulturnom prostoru. Na taj je način, preko Palmeda, kako sam priznaje²³, Tommaseo upoznao srpsku narodnu poeziju kojom se oduševio. Tommaseo je, doduše, za srpsku narodnu poeziju nešto znao već ranije,

²² „Ma l'uomo che si rese della poesia popolare sopra tutti forse gli uomini europei benemerito, è Vuco Stefanovich, il quale nato non lontano dal Montenegro, ebbe in Serbia un ufficio a' tempi di Giorgio il Nero; indi abitò Pietroburgo. Ebbe pensione da Milosio; poi lo lasciò, ligio, pare, alla Russia. E diede un dizionario della lingua, una raccolta de' proverbi serbici; e, frutto di venti e più anni d'indagini, una corona di canti popolari pe'quali la sua è collocate tra le più poetiche nazioni d'Europa” (Tommaseo, *Canti illirici*, piredio Domenico Bulferetti, Milano, 1912, 22).

²³ „Viene l'Annoverese Palmedo: si parla di cose che m'ecitano il pensiero” (Tommaseo, *Diario intimo*, Torino, 1946, 280). „[...] illirica poesia. Il qual saggio io nato in Dalmazia non sonobbi che in Corsica, addiatorni da un Annoverese [...], la cui memoria m'è cara, Adolfo Palmedo” (Tommaseo, *Dizionario d'estetica II, nav. delo*,

još prije njegova „dobrovoljnog progonstva” u Francusku; godine 1829. on je, naime, ocjenjivao u florentinskom časopisu „Antologia” spomenutu Giaxichevu knjigu *Carmi slavi tradotti in versi italiani*, ali ga tada nije interesirala poezija nego prevodilac.²⁴

Kad se Tommaseo, nakon povratka iz Francuske, odlučio objaviti u talijanskom prijevodu srpske narodne pjesme iz Vukovih zbirki, želio je, najprije, prikupiti potrebne podatke o pjesmama i o srpskoj povijesti. Obratio se talijanskom germanisti Tommasu Garu iz Trenta koji je tada živio u Beču da „pita Kopitara ili Vuka Karadžića ili kojega drugog znalca slavenskih stvari” za povijesne izvore o Srbiji, za vrijednost Taljevina prijevoda srpskih narodnih pjesama i da li je, uz nju, te pjesme još tko prevodio ili komentirao.²⁵ Gar je upitao Kopitara i od njega primio spisak tražene literature. Kopitar ga je, između ostalog, obavijestio i o Vukovoj pripremi trećeg izdanja srpskih narodnih pjesama.²⁶ Iz opsežnoga spiska knjiga koji mu je Gar poslao, Tommaseova se

420). Up. Osim toga Jože Pirjevec, *Niccolò Tommaseo tra Italia e Slavia* (= *Slavica*/4), Venezia, 1977, 42–44.

²⁴ Tommaseo, *Carmi slavi tradotti dal sig. Cons. N. Giaxich, Venezia 1829*, „Antologia”, maggio 1839, 29.

²⁵ „Interroggi a Vienna il sig. Kopitar od il. Sig. Vuk Stefanovich, od altro dotto delle cose slave, quale la migliore storia de’ Serbi in serviano, quale la migliore in tedesco; se buona quella dell’Engel e chi la continovi fino ai moti del secolo nostro. Anche il prezzo, e se trovisi a Vienna. E il prezzo de’ canti Servi tradotti dal Iacob, se non erro del nome: e s’altri i abbia tradotti o illustrati (Tommaseo – Gar, 19. 7. 1840, u *Carteggio Niccolò Tommaseo – Tommaso Gar (1840-1871)*, piredio Mario Allegri, Trento, 1987, 33).

²⁶ „M’affrettai a chiedere al Sigr Kopitar i desiderati schiarimenti. Egli mi acenno le seguenti opere:

Raich, Serbo-Macaronica, Vienna, 1791, 4. vol.

Davidovich. Estratti dall’opera antecedente, e da quella dell’Engel; nell’Almanacco Serviano. Zabavnik, 182...

Engel = Geschichte der hungarischen Nebenländer (Storia die paesi contermini all’Ungheria) 4. Vol. in 4° – ottima *congerie* di cose slave).

Pejachevich – Historia Serbiae (stompata nel 1799 a Colosca in Ungheria; in fol.)

Schaffarik = Bohemia Starozitnosch 1837. 8vo.

Talvaj = Volkslieder der Serben, metrisch übersetzt, und historisch eingeleitet. 2. Vol. Halle 1825-26 in 8vo grande; 5 f. 15 (Canti popolari dei Serbi, metricamente tradotti, con una storica introduzione).

Talvj è l’acrostico di Teresa, Aug. Luigia, Von Jasobs, figlia del Consigliere di Stavo v. Jasobs, ora maritata nell’Americ settentrionale.

Mi rivolsi quindi al miglior librajo di costà, da cui mi furono indicate le seguenti alter opere:

Ranke = Die Serbische Revolution et., Amburgo 1829 in 8vo. Prezzo 2. f.

pažnja usredotočila, jer nije znao njemački, samo na dva autora čije su knjige bile napisane na njemu razumljivim jezicima: Jovan Raić (smatrao je da njegovo povijesno djelo sadrži i narodne pjesme) i Franjo Ksaver Pejačević.²⁷ Gar je Tommaseu poslao samo Pejačevićevu knjigu *Historia Serbiae*,²⁸ a posebno ga je upozorio na knjigu *La Turqui d'Europe* Amija Bouéja koju mu je preporučio Vuk sam.²⁹ Obje spomenute knjige bile su poglaviti izvor za podatke o srpskoj povijesti koje je Tommaseo upotrijebio u uvodu *Canti illirici*.

Götze = Serbische Volkslieder ins Deutsche übertragen. (Canti popolari di Serbi voltati in tedesco) Pietroburgo 1827. 12° Prezzo 1 f. 30.

Gerhard = Wila, Serbische Volkslieder und Heldenmärchen. (Wila, canti popolari, e leggende eroiche dei Serbi) 2 vol. Lipsia, 1828. Prezzo 6 f. 45.

Montenegro, und die Montenegriner, Ein Beitrag zur Kenntniss der europäischen Türkei und des Serbischen Volkes. (Montenegro, e i Montenegrini, Supplemento alla cognizione della Turchia europea e del popolo serviano.) Stuttgart 8vo grande 1837. Prezzo 1 f. 20.

Thal = Serbiens Neuzeit, in geschichtlicher, politischer, topographischer statistischer und culturhistorischer Hinsicht dargestellt. (La Serbia moderna esposta sotto il punto storico-politico-statistico-topografico e civile.) Lipsia 1840. In 8vo. Prezzo 1 f. 12.

Possart = Das fürstenthum Seriben, seine Bewohner, deren Sitten, und Gebräuche. (Il principato della Serbia, i suoi abitanti, costume, ed usanze) 2. Vol.; il primo dei quali = storico geografico; il secondo contiene la *vita del Principe Milosch*, le sue guerre ec. Stuttgart 1837-38. Prezzo 3 f. 24.

Wuck Stephanovic sta pubblicando la 3a edizione dei suoi *Canti popolari della Serbia* in lingua Serviana. (Gar – Tommaseo, 18. 10. 1840, *isto*, 35–36).

²⁷ „Quel Raich il qual face *Serbo Macaronica*, died'egli poesie serbe, o che? Ogni cosa in latino? Il Pejacevich, viene egli fino agli ultimi tempi? Se si, e se altra storia in latino o in italiano o in francese non le viene additata, vegga di comperarmelo: che il tedesco io non so. E quand'esca il primo volume dello Stefanovich, vegga di farmelo avere per via di libraj con prestezza” (Tommaseo – Gar, 2. 12. 1840, *isto*, 38).

²⁸ „Ho tardato sin ora a rispondere a causa delle ricerche intorno alle due opere desiderate. Quella intitolata: *Serbo-macaronica* = non è che una congeries di notizie storico-critiche sulla Serbia, scritte in un barbaro latino, ammalgamato con idiotismi serviani. L'opera costa circa 30 ^{fni}. Quanto all' *Historia Serbiae* del *Pejacevich*, l'avrò fra un pajo di settimane” (Gar – Tommaseo, 27. 12. 1840, *isto*, 41).

²⁹ „Mi fece dire il Sigr Wuck, che il primo vole della sua nuova edize dei Canti Serviani, considerabilmente accresciuta, è già tutto stampato, tranne la prefazione ch'egli scriverà a questi giorni. Della storia della Serbia trattò egli stesso is cinque almanacchi; e separatamente la biografia dela Principe Milosch: il tutto in lingua serviana. Crede ottima intorno alla Serbia e alla sua storia l'opera di Boué uscita l'anno scorso in Parigi col titolo = *Turquie européenne* = 4 vol^{mi}, che a Parigi costano 32 franchi, a Vienna costerabbero 18 fiorini” (Gar – Tommaseo, 9. 3. 1841, *isto*, 47). Up. O tome: „Il sig. Vuk Stefanovich, uomo delle lettere serbiche altamente benemerito, fatto da

Najznačajniji Tommaseov informator o Vuku bio je nedvojbeno Špiro Popović (1808-1866), pjesnik-prigodničar, i literat, tadašnji tajnik srpsko-pravoslavnog biskupa u Šibeniku.³⁰

Tommaseo nije raspravljao o Vuku samo u uvodu *Canti illirici* nego i u drugim publikacijama. Njegovo poznato pismo Heinrichu Stieglitzu iz 1842. godine, u njemu je rečeno kako „srpski literat Vuk ima više zasluga od čitave jedne akademije”³¹, bilo je objavljeno pod različitim naslovima u tršćanskom časopisu „Favilla” (11. Siječnja 1872), potom u *Studi critici* II (Mleci 1843) i još u *Dizionario d'estetica* II (Milano 1860). U istom *Dizionario d'estetica* Tommaseo govori o Vuku, osim pod natuknicom *Stieglitz* (420), još pod natuknicom *Boué* (59), K.-Drammi (195), *Obradovich Dositeo* (264), *Sutina. Lingua e letteratura slava* (430) i *Vuk Stefanovich* (480). Navodimo, dakako, samo nekoliko najkarakterističnijih primjera.

Razlog za Tommaseove simpatije prema Vuku objašnjava se njegovim visokim mišljenjem o srpskoj narodnoj poeziji o kojoj je u svome djelu *Sul numero* zapisao i slijedeće: „Od poezije u kojoj nema ničega suvišnog i u kojoj svaka riječ teži ka cilju ja poznajem, svega dva modela: Dante i poezija Srbije”.³² Da je ta „poezija Srbije” postala kulturno blago evropske literature, zaslužan je, prije svega, Vuk Karadžić, što je Tommaseo dobro znao.

Tommaseo je bio, nedvojbeno, najznačajniji i najefikasniji Vukov propagator u Italiji, iako treba istaknuti da je naglašavao uglavnom onaj dio njegova rada koji se odnosio na narodnu poeziju.

Sredinom je XIX stoljeća među talijanskim intelektualcima Vukova pojava privukla još nečiju pažnju; riječ je o Bernardinu Biondellu (1804–1886) iz Milana. I Biondelli je bio dobar znalac njemačke kulture i znanosti, a imao je i razvijen interes za slavistička pitanja. Poznavao je radove J. Kopitara³³ i J. Grimma (s ovim je održavao i korespondenciju).³⁴ Biondelli do Vuka nije

me interrogare, a qual libro attingere più pure e abbondanti potizie delle cose di Serbia [...] questo libro additò” (Tommaseo, *Dizionario d'estetica* II, Milano, 1860, 59).

³⁰ Up. Mate Zorić, *Carteggio Tommaseo – Popović*. Prima parte (1840-1844), „Studia Romanica et Anglica Zagabriensia” 24 (1967) 169–240; 27-28 (1969) 207–294; 38 (1974) 279–337. – Parte seconda I (1845), *isto*, 40 (1975), 221–293.

³¹ „Vuk [...], uomo della lingua e delle lettere serbiche più benemerito d'un 'intera accademia”

³² „E di poesia dove nulla sovrabonda, dove ciascuna parola tende diritto al fine, due soli modelli io conosco: Dante e i canti di Serbia”. (Tommaseo, *Sul numero*. Edizione nazionale della opere di Niccolò Tommaseo I, Firenze, 1954, 125).

³³ Up. Bonazza, *nav. delo*, 105.

³⁴ Up. H. Daffis, *Inventar der Grimmschränke in der Preußischen Staatsbibliothek*, Leipzig, 1923.

došao preko francuskoga kulturnog prostora, nego iz izvora, dakle, koji su mu omogućili stvoriti već posve objektivnu sliku koja je bila svestranija od Tommaseove isključivo romantičarsko poetizirajuće predodžbe. Svoje je mišljenje o Vuku Biondelli izrazio u knjizi *Studi linguistici* (Milano 1856). I on ima visoko mišljenje o Vukovim zbirka narodne poezije³⁵, ali njegovo centralno značenje vidi u lingvističkoj reformi, gramatici i rječniku (za koji kaže da je sastavljen prema normi najboljih rječnika evropskog jezika).³⁶ Biondelli ističe da je Vukovu „odličnu gramatiku” na njemački preveo Jakob Grimm, što za njega ima jednako značenje kao za Tommasea kad konstatira da je primjer srpske narodne pjesme dostupan u Goetheovu prijevodu.

³⁵ „Fra i lavori, coi quali Wuk Stephànovic Karadcič illustrò la sua lingua e la patria, è sommamente commendevole la citata raccolta di canti nazionali. Tutti i popoli slavi [...] ebbero da natura una particolare attitudine alla musica ed alla poesia; e la manifestarono con un prodigioso numero di canzoni popolari. [...] Ma fra le nazioni slave primeggia l'illirica, come quell'ache possiede maggior copia di simili componimenti, e la cui lingua meglio si presta alla varietà dei concetti ad all'anmonia del metro. Il schiaro Stephànovi;, ammirando sin dagli anni giovanli questa prerogative della sua nayione, dadicò lunghi studi a raccogliere dal labbro de'suoi queste native ispirazioni, e trascrivendole fedelmente, ed ordinandole per tempi, quanto era possibile, le diede alla luce in quattro volume. Racchiuse nel primo le canzoni amoroze, nelle quali la passioni più delicate, sebbene in contrasto coi rozzi costume, sono dipinte colle più nobili immagini. Distribui nel secondo e nel terzo tutte le poesie eroiche, nelle quali vengono celebrati i valorosi che versarono il sangue per la patria e la religione; e vi si vedono talvolta i moderni campioni, travestiti ed involti negli antichi miti degli avi. Dispose nel quarto una selva di poesies acre e profane, raccolte più tardi, alcune delle quali potrebbero ordinarsi nei precedent volume. Non solo tutte queste popolari poesie odonsi ancora della bocca dei pastori, nel mezzo delle loro montagne, ma molte alter, che col tempo si potrebbero raccogliere” (Bernardino Biondelli, *Studi linguistici*, Milano, 1856, 370–371).

³⁶ „Ill benemerito Wuk Stephànovic Karadcič, il quale, nato in Serbia e dedito sin dalla prima gioventù allo studio della patria lingua, ne percorse con occhio indagatore tutto il dominio, appuntò fra tutte quelle nazioni tre soli dialetti, e sono: 1. il dialetto *erzegovino* [...]; 2. il *ressavico* [...]; 3. il *sirmico* (*Isto*, 364). Davidovic e Wuk Stephànovic Karadcič [...] fecero ogni sforzo per condurre i loro cittadini a scrivere come parlavano. Davidovic pubblicò in Vienna, dal 1814 al 1822, una gazzetta politico-letteraria, la quale, essendo scritta in lingua serbica, sparse una benefica luce nella sua patria. Wuk Stephànovic compile una grammatica en un dizionario, sulla norma dei migliori lavori consimili delle più colte lingue d'Europa. L'instancabile Jacopo Grimm pagò un tribute di stima all'autore, trasportando in Tedesco questa eccellente grammatica, corredandola d'osservazioni e d'una dotta prefazione” (*Isto*, 369).

Biondelli se u svoje vrijeme nije afirmirao kao filolog iako je o toj disciplini podosta znao. Njegov je rad ostao bez pravog odjeka, a njegovo ime nikada nije postalo popularno. Tek je zadnjih godina privukao pažnju povjesničara lingvistike koji su ga, djelimice, revalorizirali.³⁷ To, dakako, znači da je njegovo mišljenje o Vuku u ondašnjim kulturnim krugovima bilo ograničenog dometa. Tommaseo je, za razliku od Biondellija, imao ugled i u javnom i u književnom životu zbog čega ne iznenađuje da je on postao mjerodavan za recepciju Vuka u Italiji. Činjenica je da kroz čitavu drugu polovicu XIX stoljeća prevladava njegov aspect gledanja na Vuka.

To je očito, između ostalog, iz predavanja što ga je pod naslovom *Della letteratura slava* 25. travnja 1847. u Milanu održao publicist Carlo Tenca (u Društvu za razvoj znanosti, literature i umjetnosti). U predavanju koje je bilo i objavljeno³⁸ Tenca ističe bogatstvo srpske narodne poezije koju je skupio Vuk Karadžić, a veći dio iz nje na talijanski preveo Tommaseo.³⁹

Na tragu Tommaseove inicijative nalazi se veći broj prijevoda srpske narodne poezije na italijanski. Među njima su najznačajnije pozicija slijedeće: Francesco Dall'Ongaro, *Sulla poesia popolare dei popoli slavi*, „Favilla” (Trieste 1840); Ferdinando De Pellegrini, *Saggi di una versione di canti popolari slavi* (Torino 1846; Roma 1847; Roma 1848)⁴⁰; Francesco Carrara, *Canti del popolo dalmato* (Zara 1849); Francesco Guerrazzi, *Scritti* (Firenze 1851); Emilio Teza,

³⁷ Up. D. Santamaria, *Bernardino Biondelli e la linguistica italiana nel primo Ottocento* (= *Annali della Facoltà di Lettere di Perugia*, XI), Perugia 1975, 374-459. Up. Osim toga riječ *Biondelli Bernardino* u *Dizionario Biografico degli Italiani* 10, Roma, 1968, 521-523.

³⁸ Carlo Tenca, *Della letteratura slava*, „Rivista Europea”. Milano, luglio 1847, 53-66. O Tenkovom odnosu prema slavenskim literaturama up. Claudia Lasorsa, *Pagine di slavistica italiana. Carlo Tenca e „Il Crepuscolo”*, Roma 1979.

³⁹ „Ma più di tutti ricca di poemi e di canzoni è la Serbia, in cui le grandi catastrofi e le lotte secolari colla Turchia suscitavano insieme collo sdegno dei cuori e colleroica virtù delle braccia il nobile e solenne compianto della parola. L'oppressione musulmana ha potuto recare lo sterminio e lo spavento fra quell popolo; ma il grido dell'indipendenza, trasmesso di bocca in bocca ed echeggiante sulle rupi inaccessibili, si tradusse in canti poetici ed ammoniosi che durarono sotto il terrore della scimitarra insolente e pervennero interi fino a noi. La battaglia di Kosowo, che è l'ultima pagina sanguinosa dell'impero serbico, è l'argomento dei più mesta fra i canti; e il nome di Marco Kraglievic, l'Orlando dei Serbi, l'aroe delle fantasie popolari, ritorna ad ogni tratto in quelle cenzone piene di malinconica dolcezza e di generoso antusiasmo. Stefanovich le raccolse tutte con amorosa pazienza, e Tommaseo le diede per la maggior parte tradotte nella sua raccolta di canti popolari” (Tenca, *nav. delo*, 65-66).

⁴⁰ Up. Mate Zorić, *Ferdinando Pellegrini – prevodilac naših narodnih pesama*, Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru, 1955, 145-163.

Infedelta della moglie di Gruja. Canto serbo (Bologna 1862); isti, *La moglie del capitano Prijezda. Canto serbo* (Bologna 1864); isti, *A Giulia Tolotti nel giorno delle sue nozze, XX dic. 1870* (Pisa 1870); isti *Feliciter* (Pisa 1870); Giovanni De Rubertis, *Poesie serbe volgarizzate* (Caserta 1869); Giacomo Chiudina, *Canti del popolo slavo I–II* (Firenze 1878); Timoleone Vedovi, *Canti d'amore slavi* (Mantova 1871); isti, *Per le nozze del dottor Alfonso Tedeschi con Andriana Buvoli, 4 agosto 1880* (Mantova 1880); Marco Antonio Canini, *Il libro dell'amore* (Venezia 1885)⁴¹; P. Turati, *Canti popolari slavi, greci, napoletani* (Milano 1883); Petar Kasandrić, *Canti popolari epici serbi* (Zara 1884); G. Zerbarini, *Saggio di traduzioni dal serbo* (Spalato 1887); Giovanni Nikolić, *Canti popolari serbi* (Zara 1894).

Nekolicina je autora navedenih publikacija spadala u uži krug Tomma-seovih poznanika ili prijatelja (na primjer, Francesco Dall'Ongaro ili Emilio Teza). Mnogi su bili Dalmatinci, kao što su Ferdinando De Pellegrini, Francesco Carrara, Giacomo Chiudina, Petar Kasandrić i G. Zerbarini. Svi ti brojni prijevodi srpske narodne poezije, preuzete iz Vukovih zbirki, ipak su za Vukovu recepciju u Italiji manje značajni nego što to izgleda. U mnogima Vuk, naime, uopće nije spomenut, u nekima je tek usputno citiran (Carrara, Teza⁴², De Pellegrini, De Rubertis, Zerbarini), a samo u dvije publikacije čitalac je mogao dobiti o Vuku više informacija (Chiudina, Nikolić).

Uz spomenute prijevode, u to vrijeme je objavljenih na talijanskom i nekoliko literarnih rasprava, putopisnih izvještaja i drugih esejističkih zapisa u kojima se, također, spominje Vuk: Francesco Cusani, *Dalmazia, Isole Jonie e Gracia* (Milano 1846); Adam Mickijewicz, *Dei canti popolari illirici* (Zara 1860); Osip M. Bođanskij, *Della poesia popolare slava* (Zara 1861); Timoleone Vedovi, *Cenni sulle origini, sulla lingua e sulla letteratura degli Slavi* (Mantova 1872); G. Barbanti-Brodano, *Serbia. Ricordi e studi slavi* (Bologna 1877); M. Lucianović, *Storia della letteratura slava* (serbo-croata) (Spalato 1880); J. Modrić, *L'epica serba*, „La rivista europea” (Roma 1883); D. F. Karaman, *Gli Slavi e la poesia popolare* (Spalato 1889); Domenico Ciampoli, *Letterature slave I. Bulgari – Serbo croati – Yugo russi* (Milano 1889); M. Lucianović, *Letteratura popolare dei Croati-Serbi* (Trieste 1895).

U spomenuto se vrijeme u Italiji pojavila i prva, do danas i jedina, samostalna rasprava o Vuku: *Vuk Karadžić e la poesia popolare serba* (Firenca 1888). Autor nije bio Talijan nego poznati srpski literarni kritičar Marko Car.

⁴¹ Up. Poglavlje *Marko Antonio Canini i Srbija*, u Nikša Stipčević, *Dva prevoda. Studije o italijansko-srpskim kulturnim i političkim vezama u XIX veku*, Beograd, 1979, 249–268.

⁴² Samo u prijevodu iz godine 1862.

Esejistička publicistika prema Vuku razotkriva tendencije kakve su bile karakteristične za prevodilačku djelatnost. Interes se autora, prema Tommaseovu modelu, koncentrirao na narodnu poeziju. I spomenuto Tencovo predavanje u Milanu govori o Vuku samo u tom smislu. Među navedenim esejističkim publikacijama samo tri raspravljaju o Vuku cjelovito (Karaman, Ciampoli, Car), druge se ograničavaju samo na njegovo prikupljanje narodne poezije. I esejistička publicistika, zajedno s prijevodima, svjedoči o ulozi Dalmacije u afirmaciji Vukova rada u Italiji. To vrijedi, prije svega, za prijevode rasprava Mickiewicza i Bođanskog; obojica, i izdavač i prevodilac, bili su Dalmatinci (Orsatto Pozza, Medo Pucić).

Navedeni podaci svjedoče da je talijanski intelektualac u drugoj polovici XIX stoljeća, i pored perifernoga značenja nekih publikacija, imao na raspolaganju dovoljno građe za informaciju o Vuku i njegovu radu. Iz onoga što je bilo rečeno možemo konstatirati da su u talijanski kulturni proctor informacije o Vuku dolazile iz tri izvora:

1. sa njemačkoga govornog područja (Kopitar, Biondelli, Car),
2. iz Francuske, i
3. iz Dalmacije.

U XIX se stoljeću publicistička djelatnost, koja spada u kontekst ovoga raspravljanja, samo kvantitativno promijenila. Ona se znatno smanjila iako sadržajno razotkriva iste osobine koje su bile karakteristične za drugu polovicu XIX stoljeća. To znači da je riječ o publikacijama o srpskoj narodnoj poeziji koje Vuka uopće ne spominju⁴³ ili ga spominju ali to čine površno.⁴⁴ Uz to su nastale i kvalitetnije rasprave o srpskoj i hrvatskoj literaturi u kojima je Vuk adekvatno predstavljen; takav je slučaj knjiga *Studi sula letteratura serbo-croata* (Firenza 1903) koja sadrži ciklus predavanja o srpskoj i hrvatskoj literaturi koja je na sveučilištu u Firenci održao B. Mitrović, Dalmatinac iz Splita. Kasnije je bio objavljeno još nekoliko značajnih djela o srpskoj ili hrvatskoj literaturi u kojima je Vuk prikazan u stvarnom povijesnom okviru i u istinskome svome značenju. Najviše se među njima ističe čuveni talijanski serbokratist Arturo Cronia sa djelima *Poesia popolare serbo-croata* (Padova 1949), *Storia della letteratura serbo-croata* (Milano 1957) i *La conoscenza del mondo slavo in Italia* (Padova 1958). Vrlo je korisna, jer se zasniva na novoot-

⁴³ Umberta Griffini, *L'epopea serba su Kosovo*, „Nuova Rassegna di letterature moderne” (Firenze 1907); Cirillo Cuttin, *La battaglia del Cosovo e la sua epopea* (Monza, 1943); Vito Morpurgo, *Il dramma umano nei canti popolari musulmani femminili della Bosnia e dell’Erzegovina*, Bari, 1959.

⁴⁴ Bruno Guyon, *Balcanica*, Milano, 1916; C. Predazzi, *Canti epici popolari serbi*, Modena, 1930.

krivenoj arhivskoj građi, i rasprava Jolande Marchiori *Emilio Teza traduttore di poesia serbo-croata* (Padova 1959). Iako nije opsežan, prema kakvoći odlikuje se prilog Giovannija Maveria *La letteratura serba del secolo XIX* koji je, u stvari, VII poglavlje opsežne knjige *Storia della letteratura moderna d'Europa e d'America* koju je štampao izdavač Vallardi iz Milana godine 1960. Kao zadnji značajnji prilog toj temi treba navesti još i Bruna Meriggija s knjigom *La letteratura della Jugoslavia* (Firenca 1970).

Vukov položaj u Italiji, i pored svega, nikada nije bio onakav kakav je bio u Njemačkoj. Interes za Vuka je bio marginalnoga značenja. Presudno nisu mogli djelovati ni Tommaseov prestiž, ni talijanska monografija o Vuku koju je napisao Marko Car, ni brojni prijevodi iz Vukovih zbirki i, također, ni Domenico Ciampoli svojom knjigom *Letterature slave* u kojoj je Vuk predstavljen povijesno točno i prema svome istinskom značenju.⁴⁵ Ciampolijevu knjigu citiramo ne zbog njezine posebne kvalitete nego zbog izdavača: objavljena je, naime, u uglednoj zbirci *Manuali Hoepli* kod čuvenog izdavača Urlica Hoeplija iz Milana.

Spontano se, nakon svega, nameće pitanje: iz kojih razloga Talijani koji su s pjesnikom Rogerijem de Pacientia u XV stoljeću bili prvi koji su zabilježili neku srpsku narodnu pjesmu⁴⁶, a preko Alberta Fortisa opet prvi koji su Evropu obavijestili o bogatstvu te poezije⁴⁷, bili među većim kulturnim narodima posljednji što se tiče Vukove recepcije. Odgovor na to pitanje, prema našem mišljenju, leži u karakteru i osobinama literarne kulture u Italiji Vukova doba. Romantičarsko shvaćanje poezije koje je imalo u Evropi, a naročito u Njemačkoj⁴⁸, presudnu ulogu u recepciji Vukovih zbirki narodne poezije, talijanskoj je kulturi bilo strano. Talijansku je kulturu i literature oduvijek odlikovala klasicistička tradicija koja je književnu djelatnost i obogaćivala i krnjila. Literarni su stvaraoci po mnogo čemu bili privilegirane žrtve svoje sjajne prošlosti; to

⁴⁵ Domenico Ciampoli, *Letterature slave I. Bulgari-Serbocroati-Yugorussi* (= Manuali Hoepli, LXXX), Milano, 1889, 79–81 i 88–90.

⁴⁶ Miroslav Pantić, *Nepoznata bugarštica o despotu Đurđu i Sibirjanin Janku iz XV veka*, Zbornik Matice srpske za književnost i jezik XXV, 1977, 425–431. Odlomci iz ovog priloga pod naslovom *Pesma o „slavnom” despotu Đurđu Brankoviću – Doja del Kole (1497)* – u Svetozar Kolečić, *Ka poetici narodnog pesništva. Strana kritika o našoj narodnoj poeziji*, Beograd, 1982, 49–56. Up. I M. Pantić, *Susreti s prošlošću. Ogleđi i studije*, Beograd, 1984, 7–32.

⁴⁷ Alberto Fortis, *Viaggio in Dalmazia*. Volume Primo, Venezia, 1774, 98–105. Reprint je te knjige objavljen u Sagners Slavistische Sammlung, Band 2, priredio Petar Rehder, München, 1974.

⁴⁸ Up. Karl Konrad Polheim, *Der Poesiebegriff der deutschen Romantik*, Paderborn, 1972.

je postalo posebno evidentno u razdoblju evropskoga romantizma koji je u Italiji nailazio na mnoge prepreke zbog kojih se nikada nije mogao posve afirmirati. Talijanski je romantizam u suštini pročišćeni i u nove idejne prilike adaptirani klasicizam. Ako analiziramo prijevode iz stranih književnosti na talijanski u označeno vrijeme, prijevodna je literatura po svojoj prirodi jako izložena kulturološkim i tržišnim činiocima zbog čega dobro reflektira okus razdoblja u kome je nastala, utvrdit ćemo da su prevođeni autori ili tekstovi iz predromantičarskog razdoblja, što je, očito, odgovaralo idejno-estetskom nazoru obrazovanog Talijana. U tom je pogledu instruktivan primjer Leopardi koji do Vuka nije došao romantičarskim putem, što bi bilo prirodno za njegovo vrijeme, nego po klasicističkom. U prvoj polovici XIX stoljeća talijanski književni ambijent očigledno nije bio idejno i duhovno spreman prihvatiti i vrednovati literarnu pojavu novoga tipa (autentična personifikacija narodne duše i narodnoga genija) u kakvu je, nedvojbeno, spadao i Vuk. Tommaseo je bio u tom kontekstu u talijanskoj literaturi usamljen primjer, ali kod njega ne smijemo smetnuti s uma presudan boravak u Parizu koji je trajao dobrih pet godina; on je tu prihvatio romantičarske ideje.

U kontekstu neznatne recepcije Vuka Karadžića u talijanskom kulturnom prostoru treba spomenuti i to da je spomenuta polemika o Homeru, u kojoj je Leopardi saznao za Vuka, u evropskim književnim centrima bila jako živahna, dok je u Italiji bila jedva aktualna. I Wolfova knjiga *Prolegomena ad Homer* (1795), koje je tu polemiku inicirala, u Italiji je doživjela jedva primjetan odjek.

Položaj se slabog poznavanja Vuka u Italiji XIX stoljeća u XX vijeku još pogoršao. Pogoršao se, uglavnom, iz dva razloga:

1. Nakon rata Dalmacija prestaje biti za talijanski kulturni proctor značajan izvor informacija među kojima su bile i informacije sa srpskohrvatskoga jezičkog područja.
2. Sve razvijenija težnja za specijalizacijom na svim područjima znanosti potiskivala je Vuka u domenu uske specijalizacije serbo-kroatista.

Vuk je, i pored svih inicijativa koje su bile preduzete za njegovu afirmaciju u Italiji, kulturnim i literarnim krugovima ostao stran. O tome jasno svjedoči nekoliko primjera koje ovdje navodimo. Poznati političar i publicist Giuseppe Mazzini objavio je 1848. godine u časopisu „Italia del Popolo” (Genova, 16-17. srpnja) prilog pod naslovom *Moto nazionale slovo* u kojem spominje i Vuka.⁴⁹ Njegovo ime navodi u obliku: *Urik Stefanowic* što znači da je Vuk

⁴⁹ „La lingua nazionale ha trovato lessicografi di valore: basterà menzionare qui il Dizionario Serbo di Urik Stefanowic”. (Giuseppe Mazzini, *Lettere slave*, priredio Fabrizio Canfora, Bari, 1939, 38).

za njega bio toliko stran da je čak i ime krivo prepisao (navodno iz francuskog izvora). U imenskom kazalu sabranih djela G. Leopardija (1938) koja je uredio priznati književni kritičar Francesco Flora Vukovo je ime zabilježeno kao *Wuk Stephanowitsch*.⁵⁰ U sličnom kazalu sabranih (nezavršenih) djela N. Tommasea (1954), koja je priredio njegov biograf i vrstan znalac njegova djela Raffaele Ciampini, Karadžićevo se ime pojavljuje ovako: *Vuk Stefanovich*.⁵¹ Sve je to čvrst dokaz kako ni Flora ni Ciampini Vukovo ime nisu nikada vidjeli zapisano u pravilnom obliku (iako su neki italijanski izvori u to vrijeme to ime već pisali ispravno). Flora je Vukovo ime zabilježio na isti način kao Leopardi 1828. u svome „Zibaldonu”, Ciampini prema Tommaseovoj praksi iz sredine XIX stoljeća. O Vukovu prisustvu u kulturnoj svijesti Talijana nešto govori i činjenica da i u slavističkim publikacijama kadšto susrećemo njegovo ime navedeno u pogrešnom obliku, naime, kao Karadžić Vuk Stepanović; *Stepanović* tu nije štamparska greška jer se ne navodi u *Errata corrige*.⁵²

* Рад је претходно објављен у зборнику
Научни састанак слависта у Вукове дане, 17/5, 485–501.

⁵⁰ *Tutte le opere di Giacomo Leopardi, nav. delo*, 1622.

⁵¹ *Sul numero* (Edizione nazionale delle opere di Nicollò Tommaseo, I), [priredio Raffaele Ciampini], Firenze, 1954, 226.

⁵² Lasorsa, *nav. delo*, 63.

Ovo smo istraživanje izvršili doprinosom talijanskog Ministarstva za Prosvjetu (Questo lavoro è stato reso possibile da un contributo del Ministero della Pubblica Istruzione).